

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego – 35 lat dobrodziejstwa dla rolników indywidualnych

Marian Podstawka

Abstrakt

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS, Kasa) powstała 1 stycznia 1991 roku, a zatem zbliżamy się do 35-lecia jej istnienia. Jest to dobry czas, aby dokonać podsumowania działań KRUS na rzecz rolników indywidualnych. W opracowaniu przedstawiono dobrodziejstwa KRUS dla ubezpieczonych rolników. Owo dobrodziejstwo ukazano w aspekcie ekonomicznym, socjalnym i zdrowotnym. W aspekcie ekonomicznym, poprzez działania KRUS, utrzymano relatywnie niski udział płaconych składek do dochodów rolników. W badanych latach 2013–2016 kształtował się on na poziomie 2,5%. W aspekcie socjalnym KRUS zachował stabilność głównych świadczeń (emerytur i rent) względem zmian finansowych, jakie następowały w naszym kraju. Chodzi tu o relację emerytury podstawowej do płacy minimalnej. Na przestrzeni 35 lat relacja ta utrzymywała się na stałym poziomie i wynosiła 36,7% w 1991 roku i 36,2% w 2025 roku. Oprócz tego dobrodziejstwo socjalne KRUS przejawia się w dużej efektywności oszczędzania na emeryturę. Z 1000 zł skapitalizowanych składek ubezpieczony w KRUS utrzymuje 34,60 zł emerytury. Jest to znacznie więcej niż w przypadku ubezpieczonych w ZUS-ie. Jeśli chodzi o aspekt zdrowotny, to w zasadzie rolnicy finansują ubezpieczenie chorobowe, wypadkowe i macierzyńskie sami, jednakże nadzór sprawuje nad nimi KRUS i Rada Rolników. Ten rodzaj dobrodziejstwa KRUS realizuje poprzez wypłatę świadczeń, takich jak: zasiłek chorobowy, jednorazowe odszkodowanie, zasiłek macierzyński. Jednorazowe odszkodowanie i zasiłek macierzyński w zasadzie spełniają swoją rolę ubezpieczeniową, zasiłek chorobowy jest natomiast zbyt niski (20 zł na dzień choroby), aby umożliwić zatrudnienie innej osoby podczas choroby ubezpieczonego rolnika.

Słowa kluczowe: domownik, efektywność oszczędzania, emerytura, małżonek, rolnik, ubezpieczenie chorobowe, ubezpieczenie emerytalno-rentowe, ubezpieczenie macierzyńskie.

Marian Podstawka, prof. dr hab., Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet w Siedlcach.

Wstęp

System ubezpieczenia społecznego rolników indywidualnych kształtował się na przestrzeni wielu lat – od 1962 roku aż do uzyskania pełnego kształtu w 1982 roku. Pracownicy rolni pracujący w sektorze rolnictwa uspołecznionego byli objęci tym ubezpieczeniem od 1947 roku. Zatem rolnicy indywidualni czekali 35 lat, aby doszło do zrównania ich ochrony ubezpieczeniowej z ochroną ubezpieczeniową osób pracujących w rolnictwie uspołecznionym. Rolnicy indywidualni bardzo pozytywnie oceniają objęcie ich w pełni ubezpieczeniem społecznym¹. Istnienie odrębnego preferencyjnego systemu ubezpieczenia społecznego dla rolników, mimo krytyki, ma swoje uzasadnienie społeczne, ekonomiczne i międzynarodowe. Odrębne systemy ubezpieczenia społecznego rolników występują w: Niemczech, Francji, Finlandii oraz Austrii. Są one wykorzystywane jako dodatkowe (oprócz unijnego) źródło wsparcia produkcji rolnej, która pod względem technologicznym i ekonomicznym jest specyficzna. Jest to dział gospodarki narodowej, którego efekty produkcyjno-ekonomiczne są uzależnione od warunków glebowych, atmosferycznych, praw rynku i biologii. Prawa rynku – w przypadku produkcji rolnej – działają w sposób szczególny, ponieważ popyt na żywność jest sztywny. Należy zatem przyjąć, iż rolnictwo jako specyficzny dział produkcji wymaga szczególnego podejścia, także w zakresie polityki ubezpieczenia społecznego dotyczącej osób w nim pracujących. Celem opracowania jest ukazanie dobrodziejstwa KRUS oferowanego dla rolników indywidualnych i ich rodzin w okresie 35 lat.

Krótką historia rozwoju ubezpieczenia społecznego rolników indywidualnych w Polsce

Ubezpieczenia społeczne rolników indywidualnych zostały instytucjonalnie wydzielone 1 stycznia 1991 roku na podstawie ustawy z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników² – wówczas powołano Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Do momentu powstania KRUS ubezpieczenia te były realizowane – początkowo (w latach 60. XX wieku) przez samorząd terytorialny, a następnie przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS). System ubezpieczenia społecznego rolników

---

1. M. Podstawka, *Rolnicze ubezpieczenia społeczne w Polsce oraz propozycje ich zmian*, Warszawa, SGGW, 1998, s. 89.

2. Ustawa z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz. U. 1991 nr 7 poz. 24.

indywidualnych kształtował się etapami. We wspomnianych latach 60. (1962, 1968) ukazały się stosowne ustawy, których przepisy przewidywały rekompensaty pieniężne w zamian za przekazane przez rolnika gospodarstwo rolne na rzecz Skarbu Państwa. W kolejnych latach 70. (1973, 1977) weszły w życie ustawy, których przepisy zainicjowały kształtowanie się systemu ubezpieczeniowego. Odpowiednie ustawy z tego okresu wprowadzają ubezpieczenie poszczególnych ryzyk, takich jak emerytalne, rentowe i wypadkowe, oraz określają zakres podmiotowy ubezpieczenia. Ustawa z 1977 roku po raz pierwszy daje możliwość przekazania gospodarstwa następcy i traktuje to jako spełnienie warunku polegającego na zaprzestaniu działalności rolniczej przez ubezpieczonego rolnika³. Z kolei ustawa z 1982 roku tworzy system ubezpieczenia społecznego rolników i upodabnia go do systemu powszechnego⁴. Kontynuatką tych rozwiązań jest obecnie obowiązująca ustawa z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników. W 2025 roku mija 35 lat od wejścia w życie przepisów wspomnianej ustawy i powstania KRUS, czyli instytucji, która odpowiada za funkcjonowanie systemu ubezpieczenia społecznego rolników. Warto dodać, że ustawa z 20 grudnia 1990 roku była kilkukrotnie nowelizowana. Znacząca nowelizacja jej przepisów nastąpiła 2 kwietnia 2004 roku, tuż przed przystąpieniem naszego kraju do Unii Europejskiej⁵.

Dobrodziejstwo ekonomiczne KRUS

Bez wątplenia, mimo głosów odmiennych, rolnictwo – jak wskazano uprzednio – to dział specyficzny, inny niż pozostałe działy gospodarki narodowej. Ta osobliwość rolnictwa związana jest z przyrodniczo-rynkowymi uwarunkowaniami – to z kolei sprawia, że w dziale tym mamy wolniejszy obrót kapitału. Tym samym efektywność rolnictwa jest niższa niż w przypadku pozarolniczych działów produkcji. Oprócz tego, jak wspomniano, popyt na żywność jest sztywny, co sprawia, że rynkiem żywności rządzą odmienne prawa. Na sytuację na tym rynku wpływa także specyfika produktów rolnych, które mają ograniczony termin przydatności do spożycia. Rolnicy w tym przypadku zawsze przegrywają konkurencję z pośrednikami. Często ceny za ich produkty nie pokrywają kosztów ich wytworzenia. Na przestrzeni lat 1939–2025

3. Ustawa z 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin, Dz. U. 1977 nr 32 poz. 140.

4. Ustawa z 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin, Dz. U. 1982 nr 40 poz. 268.

5. Ustawa z 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz. U. 2004 nr 91 poz. 873.

widać, jak na niekorzyść rolników zmieniła się sytuacja na rynku rolnym. W 1939 roku za kilogram żywca wieprzowego płacono w Warszawie 1,02 zł, a cena mięsa wieprzowego wynosiła 1,52 zł, stąd udział ceny płaconej rolnikowi do ceny mięsa wieprzowego wynosił 67,1%⁶. W 2025 roku cena żywca wieprzowego w kraju wynosiła natomiast średnio 6,00 zł za kilogram, a cena mięsa wieprzowego średnio 20,00 zł za kilogram. Relacja ceny płaconej producentowi żywca wieprzowego do ceny mięsa wieprzowego wynosiła 31%. W okresie 76 lat nastąpiło ponad dwukrotne zmniejszenie wyceny wkładu pracy rolnika w stosunku do wartości produktu żywnościowego. Ten przykład jest dowodem na to, że w rolnictwie mamy do czynienia z tzw. kwestią agrarną, której egzemplifikacją jest dysparytet dochodowy rolników. W tej sytuacji relatywnie niskie składki na ubezpieczenie społeczne, w relacji do osiągniętych dochodów rolników, przyczyniają się do łagodzenia dysproporcji dochodowych. Z badań przeprowadzonych w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowym Instytucie Badawczym (IERiGŻ PIB) wynika, że w latach 2013–2016 składki na ubezpieczenie społeczne w KRUS w stosunku do dochodów rolników wynosiły: w 2013 roku – 2,6%, w 2015 roku – 2,7%, w 2016 roku – 2,2%. Dla osób prowadzących działalność gospodarczą z kolei składki na ubezpieczenie społeczne w ZUS w stosunku do ich dochodów wynosiły w 2013 roku – 7,8%, w 2015 roku – 8,8%, w 2016 roku – 7,5%⁷. Warto wspomnieć, że w systemie ubezpieczenia społecznego ZUS stosowane są preferencyjne składki dla rozpoczynających działalność gospodarczą przedsiębiorców. Relacja składek do dochodów tych osób wynosiła: w 2013 roku – 1,7%, w 2015 roku – 1,9%, w 2016 roku – 1,7%⁸. Z tego wynika, że rolnicy – w relacji kosztów ubezpieczenia społecznego do osiągniętych dochodów – nie są najbardziej uprzywilejowaną grupą. Dobrodziejstwo ekonomiczne realizowane przez KRUS związane jest z wypłatą świadczeń, głównie emerytalno-rentowych. Najczęściej gospodarstwa domowe rolników to rodziny składające się z rodzin wielopokoleniowych. Tym samym w jednym gospodarstwie domowym są rolnicy, którzy prowadzą gospodarstwo rolne i płacą do KRUS relatywnie niższe składki, a także są seniorzy, którzy pobierają emerytury lub renty. Najczęściej świadczenia te zasilają również prowadzenie działalności rolniczej. Są wykorzystywane na najem produkcji lub siły roboczej.

6. Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 249–254.

7. J. Kulawik, *Poziom wydatków budżetowych na sfinansowanie ubezpieczenia emerytalno-rentowego rolników w ogólnych wydatkach budżetu państwa na przestrzeni lat*, Warszawa, IERiGŻ PIB, 2018, s. 117.

8. M. Podstawka, *Ubezpieczenia emerytalne powszechne i dla rolników – wybrane konteksty*, Warszawa, SGGW, 2023, s. 73.

Dobrodziejstwo socjalne KRUS

Ten rodzaj dobrodziejstwa KRUS rolnicy cenią sobie najbardziej. Oceniają je przez pryzmat zrównania ich statusu zawodowego ze statusami innych grup społecznych. Tak jak wspomniano wcześniej, dopiero ustawa z 27 października 1997 roku zagwarantowała wypłaty emerytalno-rentowe dla rolników indywidualnych. Oznacza to, że uzyskali oni takie uprawnienia około 40 lat później w stosunku do osób zatrudnionych w rolnictwie uspołecznionym i pracujących w innych działach gospodarki narodowej. Zatem wypłaty emerytur czy rent z ubezpieczenia społecznego rolników dają seniorom poczucie niezależności finansowej i stanowią dla nich bezpieczeństwo socjalne. Warto przy okazji wspomnieć o bezpieczeństwie zdrowotnym, które powstało w odniesieniu do rolników indywidualnych w 1971 roku. Ludność ta uzyskała ubezpieczenie zdrowotne na podstawie Rozporządzenia z 14 grudnia 1971 roku Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej w sprawie świadczeń leczniczych dla osób prowadzących indywidualne gospodarstwa rolne oraz dla pozostających na ich utrzymaniu członków rodzin. Stało się to jednak kilkadziesiąt lat później niż w przypadku innych grup zawodowych. Przy okazji warto wskazać na pewną stabilność bezpieczeństwa socjalnego realizowanego przez KRUS. W 1991 roku emerytura podstawowa dla rolników wynosiła 250 000 zł, płaca minimalna wynosiła natomiast 700 000 zł. Tak więc udział emerytury podstawowej w relacji do płacy minimalnej wynosił 35,7%. Dla porównania, w 2025 roku emerytura podstawowa z KRUS wynosiła 1 691,02 zł, a płaca minimalna – 4 666,00 zł. W tej sytuacji po 35 latach relacja emerytury podstawowej z KRUS do minimalnej płacy wynosi 36,2%, co potwierdza stabilność dobrodziejstwa socjalnego, które realizuje KRUS. Bezpieczeństwo socjalne dla rolników z ubezpieczenia społecznego w KRUS wyraża się także we wskaźniku efektywności oszczędzania na świadczenia emerytalne. Przy czym efektywność oszczędzania na emeryturę rozumiana jest jako relacja wyliczonej emerytury do skapitalizowanych składek. Innymi słowy chodzi tu o ustalenie, jaki wymiar emerytury generuje 1 000 zł tak obliczonych składek.

Emerytura rolnicza składa się z dwóch części: składkowej i uzupełniającej. Zostaną one policzone dla hipotetycznego rolnika, który urodził się 10 kwietnia 1955 roku prowadził 10-hektarowe gospodarstwo rolne, które przekazał następcy w kwietniu 2020 roku. Z kolei w maju 2020 roku złożył wniosek do KRUS o przyznanie emerytury rolniczej na podstawie okresów ubezpieczenia, które przedstawił, tj.:

- w okresie od 11 kwietnia 1971 roku do 30 czerwca 1977 roku pracował w gospodarstwie rolnym rodziców (okres nie wpływa na wysokość przyznawanej emerytury, jest natomiast brany pod uwagę do ustalenia prawa do świadczenia emerytalnego – 6 lat);

KRUS – 35 lat dobrodziejstwa dla rolników indywidualnych

- w okresie od 1 lipca 1977 roku do 31 grudnia 1982 roku – prowadził gospodarstwo rolne – 5,5 roku;
- w okresie od 1 stycznia 1983 roku do 31 grudnia 1990 roku pracował we własnym gospodarstwie rolnym – 8 lat; zgodnie z tabelą 15 za ten okres obliczany jest indywidualny wskaźnik wymiaru składek, który wynosi 17 lat;
- w okresie od 1 stycznia 1991 roku do 30 kwietnia 2020 roku pracował we własnym gospodarstwie rolnym – 29,3 roku.

Rolnik spełnia warunki przyznania świadczenia emerytalnego, ponieważ jest w wieku emerytalnym, tj. ukończył 65 lat oraz ma 25-letni okres ubezpieczenia. W związku z tym świadczenie emerytalne jest liczone w następujący sposób:

- wysokość części składkowej: $(5,5 + 17 + 29,3 = 51,8\% \cdot 972,40 \text{ zł})$ (wysokość emerytury podstawowej od 1 marca 2020 roku do 28 lutego 2021 roku) = **503,70 zł**
- wysokość części uzupełniającej, zgodnie z obowiązującymi zasadami wynosi: $85\% \cdot 972,40 = 826,54 \text{ zł}$

Emerytura: $343,55 + 850,85 = 1\,194,40 \text{ zł}$

Do obliczenia efektywności oszczędzania potrzebne jest również wyliczenie skapitalizowanych składek emerytalnych. Wyliczenie ich przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Składki emerytalne odprowadzane do KRUS w latach 1995–2020 (zł)

Rok	Suma składek emerytalno- rentowych (zł)	Współczynnik waloryzacji (%)	Skapitalizowana składka za rok (zł)
1995	284,20	127,80	361,93
1996	348,40	119,90	851,08
1997	419,50	114,80	1 461,05
1998	473,50	111,30	1 712,83
1999	510,00	115,60	3 318,80
2000	553,00	112,72	4 118,63
2001	608,00	106,70	4 303,18
2002	632,00	106,00	5 127,40
2003	657,30	103,65	5 230,61
2004	672,20	103,63	5 420,48
2005	675,20	105,55	6 433,78
2006	705,80	106,90	7 632,43
2007	718,00	112,85	9 818,39
2008	752,00	116,26	11 827,36
2009	813,00	108,72	13 840,51
2010	843,00	108,73	14 955,60

Ciąg dalszy tabeli na następnej stronie.

Tabela 1. Składki emerytalne odprowadzane do KRUS w latach 1995–2020 (zł), (cd.)

Rok	Suma składek emerytalno- rentowych (zł)	Współczynnik waloryzacji (%)	Skapitalizowana składka za rok (zł)
2011	870,00	105,13	16 254,43
2012	893,00	104,53	17 326,54
2013	927,00	104,54	20 274,79
2014	954,00	102,06	21 130,93
2015	974,00	103,37	22 349,88
2016	1 001,00	105,37	23 894,33
2017	1 056,00	108,68	26 298,93
2018	1 109,00	109,20	30 447,10
2019	1 119,00	109,20	38 414,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.

Suma zwaloryzowanych składek jest podstawiana do wzoru na efektywność:

$$\text{Efektywność w KRUS} = \frac{1\ 330,24\ \text{zł}}{38\ 414,00\ \text{zł}} \times 100\% = 3,46\%$$

Wyliczona efektywność oznacza, iż ubezpieczony mężczyzna otrzyma 34,60 zł świadczenia emerytalnego miesięcznie z 1 000 zł skapitalizowanych składek KRUS.

Dobrodziejstwo zdrowia i rehabilitacji KRUS

Ten rodzaj dobrodziejstwa realizowany jest w pełni przez samych ubezpieczonych rolników, niemniej jednak wysiłki związane z ubezpieczeniem chorobowym, wypadkowym i macierzyńskim spoczywają na KRUS, a dokładnie na Funduszu Składkowym. Fundusz ten posiada osobowość prawną. Funkcję jednoosobowego zarządu z mocy ustawy pełni Prezes KRUS pod nadzorem Rady Rolników. Rada ta pełni funkcję nadzorczą poprzez wybieraną ze swojego grona Radę Nadzorczą. Formalnie Fundusz Składkowy jest bytem organizacyjno-prawnym typu fundacyjnego⁹. Fundusz składkowy funkcjonuje na zasadzie samofinansowania – o wysokości składek decyduje Rada Rolników, a o wysokości świadczeń Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, co prawda po zaopiniowaniu po Radzie Rolników.

9. P. Czechowski, *Pozycja prawna funduszu składkowego ubezpieczenia społecznego rolników w świetle nowelizacji ustawy*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2001, nr 4(12), s. 46.

Artykuł 66 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników¹⁰ stanowi, że KRUS może inicjować i wspierać rozwój ubezpieczeń dla rolników i członków ich rodzin, prowadzonych przez towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych. Kasa może udzielać pomocy w powstaniu i ich działalności. Zakres i zasady udzielania pomocy oraz limity wydatków określa Prezes KRUS w porozumieniu z Radą Rolników lub na jej wniosek. Z kolei art. 77a ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników zawiera wykaz zadań publicznych i innych działań, które mogą być wspierane środkami Funduszu Składkowego. Są wśród nich działania na rzecz organizacji pożytku publicznego oraz związane z zapobieganiem wypadkom, rehabilitacją leczniczą, klęskami żywiołowymi i sytuacjami kryzysowi, a także z programami zawodowymi. Artykuł 77 stanowi, że z Funduszu Składkowego można finansować niedobory Funduszu Administracyjnego oraz Funduszu Prewencji i Rehabilitacji. Środki Funduszu Składkowego przeznaczone są między innymi na finansowanie kosztów zarządzania funduszem i kosztów funkcjonowania Rady Rolników. Z kolei art. 66 ustawy stanowi, że Kasa może inicjować i wspierać rozwój ubezpieczeń dobrowolnych dla rolników prowadzonych przez towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych. W szczególności KRUS może udzielić pomocy w powstawaniu i działalności takich towarzystw. O ile w odniesieniu do działań wymienionych w art. 66 ustawa określa, że wydatki na ten cel nie mogą przekroczyć 1% planowanych wydatków Funduszu na dany rok, o tyle wysokość wydatków wynikająca z art. 77 nie jest określona. Powoduje to, że sytuacja staje się mało przejrzysta. W przeszłości wiele różnego rodzaju działań Funduszu Składkowego związanych m.in. z wykupieniem udziałów w Towarzystwie Ubezpieczeń Wzajemnych „TUW” w Warszawie, w Polskiej Kasie Rolnej S.A., w Banku Rolno-Przemysłowym S.A. czy w Centrum Rozwoju Systemów Medycznych S.A. było zakwestionowanych przez Najwyższą Izbę Kontroli (NIK)¹¹. Wydaje się, że poprawniej byłoby te wydatki odnieść do wydatków zrealizowanych w roku poprzednim, a nie do planowanych w danym roku.

Zadania wymienione w art. 77, które wspiera Fundusz Składkowy, są ważne społecznie i ubezpieczeniowo pożyteczne. Powinny one mieć jednak także, jak te wymienione w art. 66, ograniczony poziom finansowania w stosunku do przychodów. Przytoczone problemy Funduszu Składkowego związane z organizacją, nadzorem i zarządzaniem, uregulowane ustawą z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników, wskazują na potrzebę zmian. Interesującym zagadnieniem jest korelacja sytuacji finansowej z kwotami wypłacanych świadczeń. Stosowne informacje przedstawiono w tabeli 2. Z danych zawartych w tabeli wynika, że wpływ z tytułu składek od ubezpieczonych

10. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 13 grudnia 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz. U. 2020 poz. 174.

11. W. Józwiak (red.), W. Jagła, *Problemy ubezpieczenia społecznego rolników*, Warszawa, IERiGŻ PIB, 2014, s. 44–47.

rolników są zmienne. Są uzależnione od liczby osób wpłacających, stawek i stopnia ściążalności. W badanych latach wpływ z tytułu składek wynosiły od 542 mln zł w 2009 roku do 780 mln zł w 2022 roku. Jeśli chodzi o składkę, to w I kwartale 2009 roku wynosiła ona 26 zł miesięcznie od ubezpieczonego, a w I kwartale 2019 roku – 42 zł od ubezpieczonego. Jest to wzrost o ponad 161%¹². Nie przekłada się jednak na wzrost dochodów Funduszu Składkowego. Stąd wniosek, że na przestrzeni lat 2009–2019 nastąpił spadek liczby osób ubezpieczonych. W 2009 roku było 1 550 mln płatników składek, a w 2019 roku nieco ponad 1 200 mln¹³. Informacje zawarte w tabeli 2 dotyczą także wydatków związanych z wypłatą świadczeń. Brakuje natomiast danych dotyczących zaangażowania środków funduszu w realizację zadań określonych w art. 66 i 77. W tabeli 2, pośrednio, dokonano również ustaleń wielkości wydatków z tych tytułów. Z zawartych w niej informacji wynika, że Fundusz Składkowy wraz z upływem lat, aż do 2019 roku, w coraz większym stopniu finansował zadania pośrednio związane z ubezpieczeniem chorobowym, wypadkowym i macierzyńskim.

Tabela 2. Finanse Funduszu Składkowego Ubezpieczenia Społecznego Rolników w latach 2009–2019 (zł)

Rok	Wpływ należności z tytułu składek	Wydatki FSUSR na świadczenia ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego			Suma wypłat z tytułu świadczeń	Różnica pomiędzy wpływami a wydatkami
		zasiłki chorobowe	zasiłki macierzyńskie	jednorazowe odszkodowania powypadkowe		
2009	542 764,8	362 976,7	98 463,1	61 003,5	522 443,3	20 321,5
2010	601 879,6	393 106,4	99 442,1	58 159,8	550 688,3	51 191,3
2011	703 289,1	397 120,2	96 392,1	59 535,9	553 048,2	150 240,9
2012	720 967,1	400 866,4	100 236,6	69 830,6	570 933,8	150 033,3
2013	702 703,5	409 951,5	97 754,9	74 453,4	582 159,8	120 543,7
2014	688 793,1	403 487,0	95 599,0	76 290,7	575 376,7	113 416,4
2015	689 795,7	392 640,5	101 424,4	71 813,4	565 878,3	123 917,4
2016	668 118,3	366 622,8	–	69 236,5	435 859,3	232 259,0
2017	648 646,7	331 305,3	–	66 407,0	407 712,3	240 934,4
2018	621 914,2	305 673,9	–	69 221,9	374 895,8	247 018,4
2019	605 189,7	270 775,3	–	63 429,7	334 205,0	270 984,7
2020	591 642,9	221 934,0	69 006,9	45 925,0	336 865,9	254 777,0

Ciąg dalszy tabeli na następnej stronie.

12. Dane Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.

13. Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, *Informacje podstawowe o KRUS 2019*, Warszawa 2020, s. 13.

Tabela 2. Finanse Funduszu Składkowego Ubezpieczenia Społecznego Rolników w latach 2009–2019 (zł), (cd.)

Rok	Wpływ należności z tytułu składek	Wydatki FSUSR na świadczenia ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego			Suma wypłat z tytułu świadczeń	Różnica pomiędzy wpływami a wydatkami
		zasiłki chorobowe	zasiłki macierzyńskie	jednorazowe odszkodowania powypadkowe		
2021	578 482,0	218 474,9	60 544,0	59 263,9	338 282,8	240 199,2
2022	782 651,9	506 996,1	53 460,0	70 037,0	630 493,1	152 158,8
2023	750 7099,0	513 785,9	46 696,9	66 938,9	627 421,7	123 287,3
2024	715 408,9	482 899,0	41 480,0	64 663,9	589 042,9	127 366,0

Źródło: Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.

W latach 2016–2019 wypłaty z Funduszu Składkowego na te cele stanowiły od 34% do 44% wpływów z tytułu składek. Z tym jednak, że począwszy od 2022 roku Fundusz Składkowy ograniczył finansowanie zadań około ubezpieczeniowych. Wydatki związane z realizacją art. 66 i 77 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników z 20 grudnia 1990 roku w 2022 roku wynosiły 24% w stosunku do łącznej sumy wypłat. W 2023 roku zmniejszyły się do 19,6%, a w 2024 roku stanowiły 21% wypłat. Z Funduszu Składkowego wypłacany jest zasiłek chorobowy, który ma zrekompenzować koszty zatrudnienia innej osoby w gospodarstwie w przypadku niezdolności do pracy ubezpieczonego rolnika. Nie trzeba przeprowadzać dowodów naukowych, aby stwierdzić, że świadczenie to nie realizuje swojego zadania. Ubezpieczony rolnik za 20 zł (a do 2022 roku – 10 zł) za dzień nie jest w stanie zatrudnić innej osoby. Nieco korzystniejsza jest sytuacja dotycząca jednorazowych odszkodowań z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu. W 2019 roku wartość tego świadczenia wynosiła 809 zł za każdy procent uszczerbku na zdrowiu¹⁴. W 2009 roku za każdy procent uszczerbku na zdrowiu wypłacano kwotę 550 zł¹⁵. W tym przypadku obserwujemy blisko 150-procentowy wzrost tego świadczenia, co ma korelację ze wzrostem składek. Do 2022 roku brak było korelacji pomiędzy wysokością wypłaconego zasiłku chorobowego a sytuacją dochodową Funduszu Składkowego. Należy podkreślić, że rekompensata w KRUS za 1% uszczerbku jest niższa niż w ZUS-ie, gdzie wynosi

14. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 12 kwietnia 2018 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia wysokości jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej oraz zasiłku chorobowego, Dz. U. 2018 poz. 827.

15. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 16 maja 2007 r. w sprawie określenia wysokości jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej oraz zasiłku chorobowego, Dz. U. 2007 nr 98 poz. 652.

ona 20% przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej. Wydaje się, że w podobny sposób należałoby rekompensować za uszczerbek na zdrowiu w KRUS.

Z przeprowadzonej oceny wynika, że obecnie istniejące regulacje dotyczące ubezpieczenia chorobowego, wypadkowego i macierzyńskiego – zawarte w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników – uległy dezaktualizacji. Wymagają one zmian. Nowego uregulowania wymaga również definicja wypadku przy pracy rolniczej. Chodzi tu o rozszerzenie zakresu działalności rolniczej o czynności związane z przetwórstwem surowców rolniczych, świadczeniem usług, dozorem i ochroną mienia oraz z prowadzeniem pozarolniczej działalności gospodarczej. W definiowaniu działalności rolniczej powinny znaleźć się także te czynności, które dotyczą działów specjalnych produkcji rolniczej. Zakres działań wymieniony w art. 77 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników należy ograniczyć limitem wydatków z Funduszu Składkowego. Pozwoli to na zwiększenie wypłacanych świadczeń z ubezpieczenia chorobowego i wypadkowego. Tym samym Fundusz Składkowy będzie realizować zadania ubezpieczeniowe, do których został powołany. Celowe wydaje się zobowiązanie Funduszu Składkowego do gromadzenia rezerw, tak jak czynią to towarzystwa ubezpieczeniowe. Tworzenie rezerw ma swoje uzasadnienie w przypadku nasilenia się zdarzeń losowych lub katastroficznych. Planując przychody tego funduszu, nie zawsze można przewidzieć jego wydatki. Doświadczenia związane z pandemią COVID-19 dobitnie świadczą o potrzebie tworzenia takich rezerw.

Rolnictwo to dział gospodarki narodowej, w którym dochodzi do dużej liczby wypadków. W tabeli 3 przedstawiono ogólną ich liczbę w latach 2020–2024, a w tabeli 4 ich rodzaje.

Tabela 3. Wypadki przy pracy rolniczej w latach 2020–2024

Lata	Liczba zgłoszonych zdarzeń do KRUS	Liczba wypadków powodujących uszczerbek na zdrowiu	Liczba wypadków śmiertelnych
2020	10974	7872	35
2021	12088	9595	45
2022	11649	8836	45
2023	10709	8422	45
2024	9930	7835	38

Źródło: Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, KRUS w liczbach 2022–2024, s. 12.

Z danych przedstawionych w tabeli 3 wynika, że liczba wypadków przy pracy rolniczej począwszy od 2020 roku zmniejszyła się, co świadczy o dobrze prowadzonych przez KRUS działaniach prewencyjnych.

Tabela 4. Rodzaje i liczba wypadków przy pracy rolniczej

Rodzaj wypadku	Rok		
	2022	2023	2024
Upadek osób	4343	4235	4087
Upadek przedmiotów	573	590	512
Zetknięcie się z ostrymi narzędziami	382	375	329
Uderzenie, przygniecenie przez materiały	194	208	168
Przejechanie, uderzenie, pochwycenie przez środek transportu	143	132	91
Pochwycenie przez części ruchome maszyn	1065	936	817
Pogryzienie przez zwierzęta	1127	1060	940
Pożar, wybuch	90	40	46
Działanie skrajnych temperatur	31	38	41
Działanie materiałów szkodliwych	19	10	13
Nagłe zachorowania	95	83	106
Inne	774	715	685

Źródło: Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, KRUS w liczbach 2022–2024, s. 14.

Z powyższych danych wynika, że w rolnictwie najwięcej wypadków związanych jest z upadkiem osób. Ten rodzaj zdarzeń stanowi połowę wszystkich wypadków przy pracy rolniczej. Nieco ponad 10% ogółu wypadków stanowią zdarzenia związane z pochwyceniem ruchomych części maszyn i urządzeń oraz zdarzenia związane z uderzeniami i pogryzieniem przez zwierzęta. Pozostałe wypadki stanowią znacznie mniejszy udział w strukturze ogółu wypadków przy pracy rolniczej w latach 2020–2024. W tabeli 5 ukazano natomiast liczbę i strukturę chorób zawodowych rolników.

Tabela 5. Choroby zawodowe rolników, z tytułu których przyznano jednorazowe odszkodowania w latach 2022–2024

Jednostka chorobowa	Rok		
	2022	2023	2024
Astma oskrzelowa	2	6	4
Alergiczny nieżyt nosa	0	1	2
Zapalenie płuc	4	9	12
Choroby układu ruchu	6	3	4
Choroby układu nerwowego	6	14	8
Choroby oczu	1	0	0

ciąg dalszy tabeli na następnej stronie.

KRUS – 35 lat dobrodziejstwa dla rolników indywidualnych

Tabela 5. Choroby zawodowe rolników, z tytułu których przyznano jednorazowe odszkodowania w latach 2022–2024 (cd.)

Jednostka chorobowa	Rok		
	2022	2023	2024
Nowotwory złośliwe	0	0	1
Choroby zakaźne	173	175	194
Borelioza	160	163	179
Kleszczowe zapalenie mózgu	11	11	13
Zapalenie gałki ocznej	0	0	1
Bąblowica wątroby	0	1	0
Tularemia	1	0	0
Pastareloza	1	0	0
Razem	194	210	228

Źródło: Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, *KRUS w liczbach 2022–2024*, s. 15.

Wśród chorób zawodowych rolników dominuje borelioza. W latach 2022–2024 stanowiła ona niemalże 80% wszystkich chorób zawodowych rolników.

Rolnicy oraz ich dzieci korzystają z rehabilitacji prowadzonej przez KRUS w Centrach Rehabilitacji Rolników. Rehabilitacja przysługuje ubezpieczonemu rolnikowi wykazującemu całkowitą niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym, rokującemu jednak jej odzyskanie w wyniku leczenia i rehabilitacji. W tabeli 5 przedstawiono działalność KRUS dotyczącą rehabilitacji rolników i ich dzieci.

Tabela 6. Rolnicy i ich dzieci, którzy odbyli rehabilitację leczniczą w KRUS w latach 2015–2024

Lata	Rolnicy	Dzieci rolników
2015	13 405	1 179
2016	13 777	1 177
2017	14 231	1 181
2018	14 587	1 179
2019	14 461	1 184
2020	7 585	–
2021	6 718	–
2022	10 337	1 137
2023	12 098	910
2024	12 164	909

Źródło: Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, *Informacje Podstawowe o KRUS 2024*, Warszawa 2025, s. 21.

Na zakończenie warto podkreślić rolę KRUS w zakresie prewencji. Ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników zobowiązała tę instytucję do działań na rzecz zapobiegania wypadkom przy pracy i rolniczym chorobom zawodowym. Działalność prewencyjna Kasy polega na badaniu przyczyn tych zdarzeń oraz na upowszechnianiu wiedzy o zagrożeniach występujących przy pracy w rolnictwie. KRUS organizuje dobrowolne, bezpłatne szkolenia dla rolników, uczniów szkół rolniczych oraz dzieci z terenów wiejskich. W latach 2015–2024 przeprowadzono ponad 38 tysięcy takich szkoleń, w których udział wzięło 1,3 mln osób¹⁶. Oprócz tego KRUS wydaje systematycznie materiały w postaci filmów, broszur, plakatów, ulotek, które upowszechniają zasady zdrowia i życia w gospodarstwie rolnym. Warto także wspomnieć o konkursach organizowanych przez KRUS, takich jak „Bezpieczne Gospodarstwo Rolne”, „Wioski bez troski” czy „Moja Wizja Zero”. W 2022 roku KRUS rozpoczął nowy projekt pt. „Bezpieczny Rolnik, Bezpieczna Wieś”, który skupia wszystkie formy oddziaływania prewencyjnego. Składa się on z siedmiu kampanii obejmujących najczęściej występujące kategorie wypadków i grupy chorób zawodowych.

Podsumowanie

Powstanie Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego 35 lat temu było wyrazem dziejowej sprawiedliwości wobec rolników indywidualnych oraz uznania ich roli w gospodarce. Na tę sprawiedliwość czekali ponad 35 lat. Na przestrzeni 35 lat KRUS zrealizowała i nadal realizuje dobrodziejstwa w zakresie ekonomicznym, socjalnym i zdrowotnym. Dobrodziejstwo ekonomiczne KRUS przejawia się w wysokiej efektywności oszczędzania na emeryturę. Dobrodziejstwo socjalne realizowane jest poprzez wypłatę świadczeń, przede wszystkim emerytur i rent, które stanowią materialne zabezpieczenie starości rolników po zakończeniu aktywności zawodowej. Z kolei dobrodziejstwo zdrowotne to objęcie rolników i ich rodzin ubezpieczeniem zdrowotnym oraz prowadzenie działań prewencyjnych i rehabilitacyjnych.

---

16. Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, *Informacje Podstawowe o KRUS 2024*, Warszawa 2025, s. 28.

Bibliografia

- Czechowski P.**, *Pozycja prawna funduszu składowego ubezpieczenia społecznego rolników w świetle nowelizacji ustawy*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia”, 2001, nr 4(12).
- Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej**, *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, Warszawa 1939.
- Józwiak W. (red.), Jagła W.**, *Problemy ubezpieczenia społecznego rolników*, Warszawa, IERiGŻ PIB, 2014.
- Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego**, *Informacje podstawowe o KRUS 2019*, Warszawa 2020.
- Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego**, *Informacje Podstawowe o KRUS 2024*, Warszawa 2025.
- Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego**, *KRUS w liczbach 2022–2024*, Warszawa 2025.
- Kulawik J.**, *Poziom wydatków budżetowych na sfinansowanie ubezpieczenia emerytalno-rentowego rolników w ogólnych wydatkach budżetu państwa na przestrzeni lat*, Warszawa, IERiGŻ PIB, 2018.
- Obwieszczenie** Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 13 grudnia 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz. U. 2020 poz. 174.
- Podstawka M.**, *Rolnicze ubezpieczenia społeczne w Polsce oraz propozycje ich zmian*, Warszawa, SGGW, 1998.
- Podstawka M.**, *Ubezpieczenia emerytalne powszechne i dla rolników – wybrane konteksty*, Warszawa, SGGW, 2023.
- Rozporządzenie** Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 16 maja 2007 r. w sprawie określenia wysokości jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej oraz zasiłku chorobowego, Dz. U. 2007 nr 98 poz. 652.
- Rozporządzenie** Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 12 kwietnia 2018 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia wysokości jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej oraz zasiłku chorobowego, Dz. U. 2018 poz. 827.
- Ustawa** z 27 października 1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin, Dz. U. 1977 nr 32 poz. 140.
- Ustawa** z 14 grudnia 1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin, Dz. U. 1982 nr 40 poz. 268.
- Ustawa** z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz. U. 1991 nr 7 poz. 24.
- Ustawa** z 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz. U. 2004 nr 91 poz. 873.

otrzymano: 27.10.2025
zaakceptowano: 17.03.2026

